

Elastiska bibliotek – eller hur (för denna formbarhet har en gräns

Maya Maldonado

Vad är ett bibliotek egentligen? Vilka former kan det anta? Idealet som formuleras av IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) och i svensk bibliotekslag är att folkbibliotek ska formars efter de behov och det tryck som det lokala samhället utövar på det. Men finns det någon gräns för hur mycket ett bibliotek kan formars, när ett bibliotek slutar att vara ett bibliotek och blir till något annat?

Alby folkbibliotek

Jag arbetade som timanställd biblioteksassistent i Alby folkbibliotek, ett bibliotek som många barn och unga besöker. Ibland under ett särskilt intensivt eller stökigt arbetspass fick jag känslan av att biblioteket hade blivit till något annat, ett annat slags rum än ett bibliotek. Det verkade elastiskt. Som om det formades av sina besökares behov och att det kunde anta nästan vilken form som helst: ett café, en verkstad, ett lekrum. Ibland antog biblioteket en form

som skedde på bekostnad av (min föreställning om) dess ursprungliga funktion – ett rum med litteratur och information där det finns lugn och ro att läsa och skriva och tänka. Det var under mitt andra år på biblioteks- och informationsvetenskapliga mastersprogrammet vid Uppsala universitet och jag hade hittat mitt uppsatsämne. Jag skulle undersöka hur bibliotek formars och om man kan applicera begreppet elasticitet på folkbiblioteksverksamhet.

Dieselverkstans bibliotek

Ett annat bibliotek som också fick mig att reflektera över bibliotekets form var Dieselverkstadens bibliotek. Som aktiebolag och med företrädare som hade ett sätt att beskriva biblioteksverksamhet som utmanade, undrade jag hur biblioteket och dess förespråkade var formade, av vilken slags tryck? Eller var det så att det var biblioteket självt som testade bibliotekens töjbara kvalitet?

Hur skulle jag då undersöka detta?

bis #3 2011

Alby bibliotek

olk)bibliotek formas och om

Genom att studera hur Alby och Dieselverkstadens bibliotek förhöll sig till de ideal som är inskrivna i IFLA:s riktlinjer och i svensk bibliotekslag, och hur verksamheten formades av sitt lokalsamhälle, men också av globala trender. Det gjorde jag genom att granska deras verksamhet och offentliga handlingar som rörde den. Jag genomförde också en liten användarstudie med tjugo besökare på varje bibliotek för att göra mig en uppfattning om hur besökarna eventuellt formade sina bibliotek. Slutligen genomförde jag intervjuer med en anställd och en chef på varje bibliotek. Men för att kunna göra någon undersökning var jag först tvungen att ta itu med själva begreppet och definitionen av folkbibliotekens verksamhet.¹

Så, hur gick det och vad fick jag för resultat?

Jag kom fram till att elasticitet går att applicera på folkbibliotekens verksamhet och även om begreppet visade sig vara lite otympligt så synliggjorde det flera saker. Jag fann att de två biblioteken formades av olika sorters tryck: Alby bibliotek formades främst av det lokala trycket – Albys invånare och deras behov och kulturer genomsyrar bibliotekets utåtriktade verksamhet, rummets utformning och bestånd på ett mestadels positivt sätt. Dieselverkstadens bibliotek formades (indirekt eller direkt) i stor utsträckning av globala trender, det som sociologen Manuel Castells menar är kännetecknen för nätverkssamhället och informationell kapitalism: ökad flexibilitet, kommersiella intressen vinner makt och lösgör sig från statlig/politisk kontroll, information är den främsta ekonomiska ”råvaran”, det som driver samhället framåt och som ekonomin kretsar kring.²

Alby bibliotek kunde liknas vid en scen där konflikten mellan ideal och verklighet spelades upp. Dieselverkstadens bibliotek kunde liknas vid en scen där konflikten mellan synen på människan som medborgare/del av ett kollektiv eller konsument/individ spelades upp. Båda fallen exemplifierar hur avhängig ideologi bibliotekens verksamhet är.

Jag fann att elasticitet finns inskriven i lagar och riktlinjer för de flesta av bibliotekens verksamhetsområden på så sätt att IFLA och

svensk bibliotekslag föreskriver att bibliotek ska formas av sitt lokalsamhälle, invånarnas behov och intressen. Däremot var det svårt att se hur det här trycket skulle kunna vara så hårt att de olika verksamheternas elasticitet skulle brista. Denna gräns blev istället tydlig i mötet med biblioteken i praktiken. Där fann jag att fyra av nio verksamhetsområden faktiskt hade en gräns för hur mycket tryck utifrån de kunde tåla utan att de ”gick sönder”. Sedan visade det sig att bara för att ett verksamhetsområde ”går sönder” betyder det inte att hela biblioteket slutar fungera. Eftersom biblioteken består av så många delar kan det mycket väl fungera trots att en del är trasig. Till exempel fann jag att det hårda trycket som barnen i Alby ibland utövade på bibliotekets datorer gjorde att verksamhetsområdets elasticitet ”brast”, sattes ur funktion. När bibliotekarierna stängde av datorerna tillfälligt försvann trycket på datorerna och biblioteket återfick sin ideala, ursprungliga form. Biblioteket fungerade utan dessa datorer, men eftersom det inte levde upp till de ideal som finns så var biblioteket delvis ”trasigt” (biblioteket blev en scen där en konflikt mellan ideal och verklighet spelas upp).

Dieselverkstadens biblioteks elasticitet brister inte på grund av trycket från det lokala samhället, som inte heller tycks lika intensivt som i Alby. Däremot frångår biblioteket ibland de ideal som formuleras av IFLA och i svensk bibliotekslag, av egen kraft, eller indirekt format av ett globalt tryck – den informationella kapitalism som präglar nätverkssamhället enligt sociologen Manuel Castells. Biblioteket drivs i form av ett aktiebolag, det har lösgjort sig från den kommunala regin och är nu bara indirekt ett politiskt verktyg, det ingår inte längre i den kommunala apparaten. På så sätt har den statliga, politiska, makten försvagats till förmån för en ekonomisk ”makt”. På biblioteket råder också ”hundra procent kundfokus” – det är ett bibliotek som vill agera på samma marknad som vilka andra företag som helst och som vill vara ”lika bra” som de.³ Vissa saker organiseras onekligen på ett smidigt sätt och biblioteket räds inte att göra olik, vara annorlunda. Men jag menar att biblioteket ibland frångår sitt uppdrag – att verka för demokratin och för att jämna ut de skillnader som finns mellan utsatta grupper och privilegierade. De tar betalt för kurser i skrivande

Dieselverkstans bibliotek

för ungdomar, för att låna film och spel, och de har inte böcker på några andra språk än svenska och engelska trots att mer än tio procent av invånarna på Sicklaön år 2009 var födda utomlands.⁴ En konflikt mellan synen på människan som medborgare och som konsument/individ blir på så sätt tydlig. I Dieselverkstaden betraktas besökaren som kund och inte som medborgare, en förskjutning som tycks liten, men som är betydande på ett idémässigt plan.

Min undersökning visar att bibliotek är elastiska, inte hela bibliotekens verksamhet men delar av den. Den visar också (inte oväntat) att hur bibliotek formas beror på den sociala, kulturella och ekonomiska situationen i det samhälle där det ligger. Att trycket från lokalsamhället eller globala trender inte går att separera från biblioteksverksamhet. Den visar att det finns en gräns för hur mycket eller hur intensivt bibliotek kan formas, både av globala trender och av lokalområdet, utan att det går sönder eller blir dysfunktionellt. Bibliotek kan tillfälligt anta andra skepnader – som ett café, en verkstad eller ett lekrum – men när trycket blir för hårt formas biblioteken inte till ”något annat”, då blir de bara dysfunktionella bibliotek. Undersökningen visar alltså att det är en ibland svår balansgång för

bibliotek att formas utan att gå sönder. För mig som blivande bibliotekarie kunde jag ta med mig insikten om vikten av att låta biblioteken genomsyras av sitt samhälle och sina besökare (och deras behov och kulturer) utan att ge avkall på det lagstadgade uppdraget att verka för demokrati och fri tillgång till litteratur och information.

Fotnoter:

¹Jag tog fasta på det som jag ansåg var elasticitetens tre viktigaste egenskaper: 1) Ett elastiskt objekt har en ideal form. 2) Ett elastiskt objekt formas om det utsätts för ett tryck utifrån. 3) Ett elastiskt objekt återtar sin ursprungliga form om trycket på det upphör.

Jag definierade också trycket på bibliotekets kropp som två olika: ett lokalt tryck – det

tryck som besökarna och det lokala samhället utgör, och ett globalt tryck – inverkan från globala politiska och ekonomiska tendenser.

För att kunna undersöka om bibliotek är elastiska undersökte jag det del för del (eller verksamhetsområde för verksamhetsområde) då bibliotek inte är *en* sak utan många. Genom att tolka IFLA:s riktlinjer för folkbiblioteksverksamhet från 2010 fann jag nio verksamhetsområden som ringar in folkbiblioteksverksamhet med inriktning på det utåtriktade arbetet, det som är synligt för besökarna och som enklast går att undersöka. Genom IFLA:s riktlinjer och svensk bibliotekslag definierade jag också hur de olika delarnas ”ideala form” såg ut.

² Castells, M. (1996), *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band I: Nätverkssamhällets framväxt.*

³ Intervju med Margareta Swanelid, se *Elastiska bibliotek – en undersökning av två folkbiblioteks formbarhet och gränser med hjälp av begreppet elasticitet* (2011), av Maya Maldonado, i fulltext via DIVA hösten 2011.

⁴ Statistik från Statistiska centralbyrån via Nacka kommuns hemsida [2011-05-14].